

עמנואל אטקס

בעל התניא

רבי שניאור זלמן מלאדי
וראשיתה של חסידות חב"ד

בעל התניא

רבי שניאור זלמן מלאדי וראשיתה של חסידות חב"ד

עמנואל אטקס

בעל התניא

רבי שניאור זלמן מלאדי וראשיתה של חסידות חב"ד

עמנואל אטקס

מרכז זלמן שזר לחקר תולדות העם היהודי
ירושלים

המערכת המדעית

פרופ' עמנואל אטקס (יו"ר), פרופ' דוד אסף, פרופ' אלימלך הורוביץ, פרופ' יפעת וייס,
פרופ' מוטי זלקין, מר יחזקאל חובב, מר צבי יקותיאל, פרופ' מוטי גולני
מרכזת המערכת: מעין אבינרי־רבהון

עריכה לשונית: דפנה לביא
הפקה והבאה לדפוס: יחזקאל חובב

ספר זה יוצא לאור בסיוע
משרד התרבות והספורט – מינהל התרבות והאמנויות
בית שלום עליכם

מסת"ב 8-289-227-965-978

מספר קטלוגי 613-185

© כל הזכויות שמורות למרכז זלמן שזר לחקר תולדות העם היהודי, תשע"ב
אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו, בשום צורה ובשום אופן, אלקטרוני או
מכני, לרבות צילום או הקלטה, ללא קבלת אישור בכתב מהמוציא לאור.
סדר ועימוד: מרכז זלמן שזר
לוחות: מכון האופסט שלמה נתן; הדפסה: דפוס גרפית בע"מ
כולם בירושלים

לזכר חנה ע"ה

תוכן העניינים

11	פתח דבר
13	מבוא
23	פרק ראשון: עלייתו של ר' שניאור זלמן מלאדי לעמדת מנהיגות
23	א. הנהגה ממרחק – ניסיון שכשל
29	ב. מינוי ר' שניאור זלמן למנהיג מקומי
35	ג. המחלוקת על מינוי ר' שניאור זלמן
40	ד. סיכום ומסקנות
42	פרק שני: מנהיג של חסידים
42	א. איזה מין מנהיג?
48	ב. מילי דעלמא
56	ג. "יחידות"
67	ד. "פדיון"
70	ה. "תקנות דלאזני"
80	ו. הדרשה – "דברי אלוהים חיים"
89	ז. ארגון ומנהל
99	פרק שלישי: בין מרכז לפריפריה
99	א. הפיקוח על המניינים
110	ב. בעסקי כלל ישראל
	1. פדיון שבויים 112
	2. לעזרת המגורשים מן הכפרים 117
122	ג. "מעוז ארץ הקודש"
	1. עליית החסידים של שנת תקל"ז 122
126	2. המגבית של חסידי רוסיה הלבנה למען החסידים בארץ ישראל
	3. ר' שניאור זלמן בראש המגבית 132

- פרק רביעי: "ספר של בינונים" 143
- א. על ייעודו של "ספר התניא" 143
- ב. תורת שתי הנפשות 147
- ג. צדיק, רשע ובינוני 155
- ד. דרגות שונות של בינוני 159
- ה. שמחה, עצבות ומחשבות זרות בעבודת הבינוני 162
- ו. שבירת הלב, ענווה ושפלות 167
- ז. לשם מה נברא הבינוני? 169
- ח. בין כוונה למעשה 171
- ט. יראה ואהבה 173
- י. "ספר של בינונים" – מבט מסכם 181

- פרק חמישי: בין מיסטיקה לתורה ומצוות – החיים הדתיים על פי משנת 188
- ר' שניאור זלמן מלאדי 188
- א. תורת הבריאה על פי "שער היחוד והאמונה" 188
- ב. האם היו למשנת ר' שניאור זלמן "פנים חיצוניות" ו"פנים נסתרות"? 195
- ג. עבודת ה' – בין מיסטיקה לתורה ומצוות 210

- פרק שישי: בחזית אל מול המתנגדים – חרמות ואיסורים 225
- א. על סף ביתו של הגאון 225
- ב. בין מוהילב לשקלוב 229
- ג. המאבק על זכות קיומם של המניינים החסידיים 235
- ד. האם התחרט הגאון על מלחמתו בחסידים? 240
- ה. האם אפשר לקיים ויכוח עם הגאון? 242
- ו. איפוק והבלגה 245

- פרק שביעי: בחזית אל מול המתנגדים – המאסר הראשון 248
- א. מות הגאון וההלשנה על ר' שניאור זלמן 248
- ב. מאסרים וחקירות 252
- ג. דברי העדות של ר' שניאור זלמן בחקירתו 257
- ד. מהלך האירועים עד לשחרור ר' שניאור זלמן 270
- ה. "פדה בשלום נפשי" – המאסר והשחרור בעיני ר' שניאור זלמן 279
- ו. המאסר והשחרור בעיניהם של חסידי חב"ד 284

פרק שמיני: בחזית אל מול המתנגדים – המאסר השני
288 א. מלשינות ר' אביגדור מפינסק והמאסר השני
288 ב. שאלות ר' אביגדור ותשובות ר' שניאור זלמן
297 ג. ניצחונם של ר' שניאור זלמן ושל החסידים
306 ד. איגרת לחכמי וילנה על השחיטה בסכינים מלוטשים
309 ה. סיכום ומסקנות
313

פרק תשיעי: צדיקים כבני אדם – הסכסוך עם ר' אברהם מקליסק
317 א. ההתקפה על ר' שניאור זלמן
317 ב. מדוע תקף ר' אברהם מקליסק את ר' שניאור זלמן?
329 ג. ר' אברהם מקליסק חוזר בו וקורא לפיוס
333 ד. תגובת ר' שניאור זלמן להתקפה של ר' אברהם מקליסק
335 ה. עלילות ר' אלעזר מדיסנא
337 ו. התחדשות הסכסוך – גרסתו של ר' אברהם מקליסק
345 ז. התחדשות הסכסוך – גרסתו של ר' שניאור זלמן
354 ח. המעורבות של צדיקים נוספים בסכסוך
365 1. ר' לוי יצחק מברדיטשב 365
2. ר' אשר מסטולין 368
3. בין רש"ז לר' ברוך ממז'בוז' 370
4. ייסוד המגבית החדשה 376
ט. סיכום ומסקנות
378

פרק עשירי: בין נפולאון לאלכסנדר
386 א. "אם ינצח בונפרט": על איגרת שכתב לכאורה ר' שניאור זלמן
386 לר' משה מייזלש
392 ב. העדות של ר' דוב בר בן ר' שניאור זלמן
402 ג. מדוע תמך ר' שניאור זלמן באלכסנדר והתנגד לנפולאון?
405 ד. בין ר' שניאור זלמן לצדיקי פולין
408 ה. התגובה של יהודי רוסיה לפלישת נפולאון

פרק אחד עשר: מלחמת הירושה בין ר' אהרן הלוי לר' דוב בר בן ר' שניאור זלמן
414 א. למי משפט הירושה – לבן או לתלמיד?
414 ב. התומכים בר' דוב בר
417 ג. ר' דוב בר קורא לחסידים לתמוך בו
421

- 424 ד. הטיעונים של ר' אהרן הלוי לירושת ר' שניאור זלמן
430 ה. שני סגנונות של תפילה
433 ו. "קונטרס ההתפעלות"
442 ז. תגובת ר' אהרן הלוי
445 ח. סיכום ומסקנות

457 סיכום

נספח: מכתבים של שטרנה אלמנת רש"ז בעניין הרכוש המשפחתי שאבד
465 במהלך המלחמה

473 רשימת הקיצורים הביבליוגרפיים

487 מפתח

פתח דבר

במרכזו של ספר זה ניצבת דמותו של ר' שניאור זלמן מלאדי (1747–1812), מי שנחשב למייסדה של חסידות חב"ד. ר' שניאור זלמן החל להנהיג חסידים ברוסיה הלבנה באמצע שנות השמונים של המאה השמונה עשרה והפך בתוך שנים אחדות למנהיג חסידי בעל השפעה עצומה שאלפי חסידים נוהים אחריו. בהשראתו הייתה חסידות חב"ד לזרם מובחן ובעל ייחוד מובהק בתנועת החסידות.

הספר עוקב אחר תהליך עלייתו של רבי שניאור זלמן לעמדת מנהיגות, מתאר ומאפיין את דרכו כמנהיג של חסידים ובוחר את מעורבותו בעסקי הכלל של יהודי רוסיה. שניים מפרקי הספר מוקדשים להגותו של ר' שניאור זלמן ומבררים את הדרך של עבודת ה' שאותה הוא ביקש להנחיל לחסידיו. נושא נוסף הנדון בספר הוא המעורבות של ר' שניאור זלמן בסכסוך בין החסידים למתנגדים, ובכלל זה העימות עם הגאון מווילנה, שתי הפעמים שבהן הושם במאסר והחקירות שנחקר בידי השלטונות. עוד דן הספר בסכסוך המר שפרץ בין ר' שניאור זלמן ובין ר' אברהם מקליסק, מנהיג החסידים בארץ ישראל, בעמדה שנקט רבי שניאור זלמן בימי מלחמת נפולאון ברוסיה, ובמלחמת הירושה שפרצה לאחר מותו בין בנו בכורו ובין בחיר תלמידיו.

הכתיבה של ספר זה והמחקר העומד ביסודו נתפרשו על פני שנים אחדות. במהלך השנים האלה ביליתי שתי תקופות כאורח המרכז ללימודי היהדות של אוניברסיטת הרוורד. תודתי נתונה לג"י הריס ולשעיה כהן, מי שעמדו אז בראש המרכז, על הכנסת האורחים הנדיבה ועל היחס החברי שסייעו לי בקידום המחקר. את שלוש השנים האחרונות לעבודתי כמורה מן המניין באוניברסיטה העברית בירושלים עשיתי כעמית בקבוצת המחקר על "דת והינוח" שפעלה במסגרת "סכוליון" – מרכז למחקר רב תחומי בלימודי היהדות". עמיתי לקבוצת המחקר – תמר אלאור, מיכאל הד וברוך שוורץ, וכן תלמידי המחקר שנלוו אלינו – אסף בן טוב, שלמה טיקוצ'נסקי, איליה לוריא, אבי ליפשיץ ומיכל קרבאל-טובי, העשירו והחכימו אותי, אם במהלך הסמינרים המשותפים אם בשיחות הרבות שביניהם. ישראל יובל, הראש האקדמי של המרכז, זהר מרקוביץ, מי ששימשה אז כמנהלת האדמיניסטרטיבית שלו, אורי ארמן, עוזר המחקר של הקבוצה, וכן צוות המרכז לא חסכו במאמצים כדי להעמיד לרשותנו את כל הדרוש לשם עבודה פורייה ומהנה. תודה מעומק הלב לכולם.

עוד מבקש אני להודות למיכאל הד, לישראל יובל, לאוריאל גלמן ולאיליה לוריא,

שקראו פרקים של כתב היד וזיכו אותי בהערות מחכימות; לדוד אסף וליהושע מונדשיין, שלא חסכו ממני עצה ותושייה כאשר פניתי אליהם בשאלות שונות; ולחנה טורניאנסקי, שסייעה לי בתרגום מושגים מיידיש לעברית. אהרן רוז טרח בבדיקת המובאות וציוני המקורות. אגב כך הוא העיר הערות מועילות והציל אותי מכמה שגיאות. תודה על עמלו המבורך. דוד אסף נהג עמי בנדיבות רבה כאשר קיבל על עצמו לעבור על כל עלי ההגהה של הספר. בזכות בקיאותו המקיפה ועינו החדה עלה בידו לנקות את הספר מטעויות רבות ואני אסיר תודה לו על כך. תודה מיוחדת אני חב לעדה רפפורט-אלברט, שקראה את מרבית פרקי הספר והעירה עליהם. עדה גם גילתה נדיבות וסבלנות כשניאותה לשוב ולדון אתי בשאלות שונות שהתעוררו במהלך המחקר. דבריה החכמים והשקולים היו לי לעזר רב.

תודה גם לדפנה לביא, העורכת הלשונית, על עבודתה היסודית והמסורה. לבסוף תודה מעומק הלב לעובדי בית ההוצאה של מרכז ולמן שור, למנהלו צבי יקותיאל, למעין אבינרי-רבהון מרכזת מערכת הפרסומים, וליחזקאל חובב המופקד על ההפקה, על עבודתם המסורה והמוקפדת.

*

ספר זה מוקדש לזכרה של אשת נעוריי, חנה אטקס לבית איסנמן, שהלכה לעולמה ביום ט' באב תשס"ו (3 באוגוסט 2006). במשך למעלה מארבעה עשורים הייתה לי חנה שותפה נאמנה כרעיה וכאם ילדינו, ובדרכה החכמה והצנועה היא תמכה בעבודתי במחקר ובהוראה. הרבה משלי – שלה הוא.

עמנואל אטקס

ירושלים, ערב ראש השנה תשע"ב

מבוא

ר' שניאור זלמן מלאדי החל להנהיג את עדת החסידים ברוסיה הלבנה, זו שלמים תיקרא בשם חב"ד, באמצע שנות השמונים של המאה השמונה עשרה. הייתה זו תקופה של פריחה והתפשטות עבור התנועה החסידית הצעירה. את צעדיה הראשונים כתנועה עשתה החסידות סמוך לאחר מותו של הבעש"ט (1760), כאשר אחדים ממקורביו ומתלמידיו החלו להפיץ ברבים את דרך עבודת ה' החסידית. באמצע שנות השישים לערך ייסד ר' דוב בר, המגיד ממזריטש, את ה"חצר" החסידית הראשונה, ובתוך שנים אחדות ייסדו תלמידיו חצרות נוספות במתכונתה. חצרות אלה שימשו מרכזים של "המרה" אל החסידות. תועמלנים מטעם החצר התאמצו למשוך גברים בעלי השכלה תורנית לבקר ולשהות בה, אם לשבת אם לאחד המועדים. המבקרים בחצר נחשפו לאתוס החסידי, שהתבטא בתפילה נלהבת, בסעודה בצוותא, בשירה ובריקודים וכמובן בדרשה של הצדיק, ששימשה כלי להפצת המסרים הרעיוניים של החסידות. החוויה יוצאת הדופן שחוו במהלך השהות בחצר הובילה רבים מהם לאמץ את דרכה של החסידות בעבודת ה' ולהתקשר אל אחד ממנהיגיה.

בשנות השמונים, שבהן החל כאמור ר' שניאור זלמן לפעול כמנהיג של חסידים, כבר הצליחה החסידות לתקוע יתד במרבית האזורים של ממלכת פולין-ליטא לשעבר.¹ באוקראינה פעלו אז ר' לוי יצחק מברדיטשוב ור' נחום מצ'רנוביל. בליטא הנהיגו את החסידים ר' שלמה מקרלין ור' חיים חייקל מאמדור. בגליציה התפרסם באותן שנים ר' אלימלך מליז'נסק, ואילו בפולין נהו רבים אחרי ר' יעקב יצחק מלנצוט, שלימים התפרסם בכינוי "החוזה מלובלין". ברוסיה הלבנה קדמו לר' שניאור זלמן בהנהגת החסידים ר' מנחם מנדל מוויטבסק ור' אברהם מקליסק. עם עלייתם של שני מנהיגים אלה בראש חבורה גדולה של חסידים לארץ ישראל, בשנת 1777, הם היו למנהיגי עדת החסידים שהתיישבה בגליל. די בסקירה קצרה זו, שאיננה כוללת אלא את הבולטים מקרב מנהיגי החסידות בשנות השמונים, כדי להמחיש את היקף ההתפשטות של התנועה באותו שלב.

אף על פי שכל המנהיגים הללו ראו את עצמם כמי שהולכים בנתיב שסלל הבעש"ט, ואף שרובם נמנו עם תלמידיו של ר' דוב בר המגיד ממזריטש, אך טבעי הדבר שכל

1 בשנת 1772 התרחשה "החלוקה הראשונה" של ממלכת פולין, כאשר שלוש מעצמות אירופיות שסבבו אותה, רוסיה, אוסטריה ופרוסיה, קרעו ממנה שטחים נרחבים.

אחד מהם סיגל לעצמו סגנון הנהגה מיוחד משלו וטבע את חותמו האישי על עדת החסידים שבראשה עמד. לפיכך אין תמה שעדות החסידים הללו נבדלו זו מזו כשכל אחת מהן לובשת צביון מיוחד משלה. עם כל זאת, לא יהיה זה מופרז לקבוע שעדת חסידי חב"ד בלטה בייחודה לעומת שאר עדות החסידים בנות התקופה.

במה התבטא ייחודה של עדת חסידי חב"ד בתקופת הנהגתו של ר' שניאור זלמן מלאדי? ראשית לכול, היא הייתה הגדולה והמגובשת ביותר בקרב עדות החסידים שנפוצו אז במזרח אירופה. על הדימוי שרווח בעניין זה בקרב החסידים עצמם מלמדת אנקדוטה שנשמרה במסורת חסידי ברסלב, ואשר במרכזה מפגש בין ר' נחמן מברסלב ובין ר' שניאור זלמן מלאדי. ואלה הדברים: "אמר רבינו [ר' נחמן] לאנשים שלו על הרב [שניאור זלמן]: תנו כבוד לשר האלף. ושאל רבינו [ר' נחמן] צוק"ל את הרב [שניאור זלמן]: האם אמת מה שאומרים עליכם שיש לכם שמונים אלף חסידים?!"² ואילו בחוגי השלטון הרוסי רווחה ההערכה שמספר החסידים הנוהים אחר ר' שניאור זלמן מלאדי מגיע לכדי ארבעים אלף.³ ודאי הוא שמספר החסידים שהיו קשורים בר' שניאור זלמן לא התקרב לכדי שמונים אלף וגם המספר ארבעים אלף נראה מוגזם. עם זאת, מעדויות שונות עולה שעדת חסידי חב"ד מנתה באותן שנים כמה וכמה אלפים. ביטוי נוסף לייחודה של עדת חסידי חב"ד הוא דפוסי הארגון שנהגו בה, דפוסי שכלל שידענתו מגעת לא נמצאו כדוגמתם בעדות חסידים אחרות. בין אלה ניתן למנות את מערכת התקנות שהסדירה את ביקורי החסידים בחצר ואת מפגשי ה"יחידות" עם ר' שניאור זלמן. עוד דוגמה לעניין זה היא המנגנון של שליחים ומנהיגים מקומיים, שבאמצעותו יכול היה ר' שניאור זלמן לפקח ולהשפיע על המתרחש במנייני החסידים ברחבי רוסיה הלבנה. יותר מכול התייחדה חב"ד באתוס הרוחני-דתי שלה, שהיה טבוע בחותם משנתו של ר' שניאור זלמן. בין המאפיינים הבולטים של אתוס זה אפשר למנות את החשיפה המשמעותית לתורת הקבלה, את התפילה המתבוננת כמסגרת האמורה להוביל לחוויה של דבקות ואת המשקל הרב שיוחס ללימוד התורה. זאת ועוד, לרשות החסידים שהיו קשורים בר' שניאור זלמן עמד טקסט בעל אופי קנוני – הלא הוא "ספר התניא". ספר זה, שבלט בייחודו על רקע הספרות החסידית בת הזמן, שימש מדריך מקיף ומפורט בדרכי עבודת ה'.⁴

היה זה ללא ספק ר' שניאור זלמן מלאדי שמילא תפקיד מכריע בעיצוב דמותה המיוחדת של עדת חסידי חב"ד במהלך השנים הרבות שעמד בראשה (1786–1812).

2 רפפורט-אלברט, התנועה החסידית אחרי שנת 1772, עמ' 250.

3 ראו להלן בפרק השביעי.

4 על האתוס של חסידי חב"ד לעומת זה של חסידי פולין ראו: שגיב, חסידות צ'רנוביל, עמ' 220–216.

לפיכך ראוי הוא ר' שניאור זלמן להיחשב לאב המייסד של חסידות חב"ד בדורו ולדורות. אכן, במרכז הספר שלפנינו עומד הניסיון לתאר ולאפיין את דרכו המיוחדת של ר' שניאור זלמן כמנהיג של חסידים. הפרק הראשון מבקש להשיב על השאלה כיצד היה ר' שניאור זלמן למנהיגם של חסידי רוסיה הלבנה. מתברר שעלייתו לעמדת הנהגה הייתה תהליך מורכב שיש בו כדי ללמד לקחים אחדים על אופייה של התנועה החסידית בראשיתה. הפרק השני מציע שחזור מפורט ומקיף של התנהלות החצר של ר' שניאור זלמן. בין השאר הוא דן במוסד ה"יחידות", היינו המפגש האינטימי בין הרבי ובין החסיד היחיד, בדרשה שהייתה מעוגנת בתורת הקבלה, בדפוסי הארגון של החצר ובדרכי המימון שלה. במהלך הדיון נחשפים המתחים והדילמות שעמם נאלץ ר' שניאור זלמן להתמודד בשל ריבוי החסידים שהסתופפו בחצרו, והדרכים שבהן בחר כדי להתגבר על כל אלה.

הקשר בין החצר ובין מנייני החסידים בפריפריה הוא אחד הנושאים הנדונים בפרק השלישי. כמי שהטיל את עיקר האחריות להתעלות בעבודת ה' על כתפיהם של החסידים היה לר' שניאור זלמן עניין עמוק בנעשה במניינים שהיו פזורים ברחבי רוסיה הלבנה. עוד דן פרק זה בשתי פרשיות שבהן היה ר' שניאור זלמן מעורב בעסקי הכלל של יהודי הקיסרות הרוסית. דרכי הפעולה שלו בפרשיות אלה ממחישות את מרחב התמרון שממנו נהנה מנהיג חסידי בעל יזמה ומעוף בתקופה שבה נחלש הארגון הקהילתי. חלקו האחרון של הפרק מוקדש לתיאור מפעל ההתרמה של החסידים ברוסיה הלבנה למען אחיהם היושבים בארץ ישראל. מדובר במפעל עממי בקנה מידה רחב, שהעומד בראשו והרוח החיה בו היה לא אחר מאשר ר' שניאור זלמן. אלא שמפעל חשוב זה הגיע עד משבר בעקבות הסכסוך החריף שפרץ בשנת 1797 בין ר' שניאור זלמן ובין ר' אברהם מקליסק, מנהיג החסידים בגליל.

שני פרקים בספר מוקדשים להגותו של ר' שניאור זלמן. במרכז הפרק הרביעי עומד "ספר של בינונים", שהוא החלק העיקרי של "ספר התניא". השאלות העומדת ביסוד הדיון הן מה טיבה של דרך עבודת ה' החסידית שאותה ביקש ר' שניאור זלמן להנחיל לחסידים? וכן מי היה קהל היעד שאליו הוא פנה בספרו זה? כדי להשיב על שאלות אלה עוקב הדיון אחר פרקי "ספר של בינונים" בזה אחר זה, כפי שנחשפו להם החסידים שעיינו בספר ושהגו בו. הפרק החמישי עוסק במשנתו של ר' שניאור זלמן בפרספקטיבה רחבה יותר ומתוך התייחסות לשאלות אחדות שנדונו בספרות המחקר. בין השאר נבחנת בפרק זה השאלה אם היו למשנתו של ר' שניאור זלמן "פנים חיצוניות" ו"פנים נסתרות". עוד שאלה הנדונה בפרק זה היא מה בין "ספר התניא" ובין הדרושים, היינו קובצי הדרשות שנשא רש"ז באוזני החסידים. חלקו האחרון של הפרק דן בשאלה כיצד שילב ר' שניאור זלמן בין האידיאל המיסטי של ראשית החסידות ובין הדפוסים הנורמטיביים של עבודת ה'.

בעל התניא – רבי שניאור זלמן מלאדי וראשיתה של חסידות חב"ד מתאר את מפעל חייו של מי שנחשב מייסדה של חסידות חב"ד. רבי שניאור זלמן מלאדי (1747-1812) החל להנהיג חסידים ברוסיה הלבנה באמצע שנות השמונים של המאה השמונה עשרה, והפך בתוך שנים אחדות למנהיג חסידי בעל השפעה עצומה, שאלפי חסידים נוהים אחריו. בהשראתו הייתה חסידות חב"ד לזרם מובחן ובעל ייחוד מובהק בקרב תנועת החסידות.

בעל התניא עוקב אחר תהליך עלייתו של רבי שניאור זלמן לעמדת מנהיגות, מתאר ומאפיין את דרכו כמנהיג של חסידים ובוחן את מעורבותו בעסקי הכלל של יהודי רוסיה. שני פרקים של החיבור מוקדשים להגותו של רבי שניאור זלמן, מתוך חתירה לעמוד על דרך עבודת ה' שאותה הוא ביקש להנחיל לחסידים. דיון מקיף מוקדש בחיבור לחלקו של רבי שניאור זלמן בסכסוך בין החסידים למתנגדים, ובכלל זה העימות עם הגאון מווילנה, שני המאסרים שנאסר והחקירות שנחקר בידי השלטונות. עוד דן החיבור בסכסוך המור שפרץ בין רבי שניאור זלמן ובין רבי אברהם מקליסק, מנהיג החסידים בארץ ישראל, בעמדה שנקט רבי שניאור זלמן בימי מלחמת נפוליון ברוסיה, ובמלחמת הירושה שפרצה לאחר מותו בין בנו בכורו ובין בחיר תלמידיו.

בעל התניא הוא הניסיון הראשון, מזה למעלה ממאה שנים, להציע מונוגרפיה מקיפה על רבי שניאור זלמן מלאדי, אחד מגדולי מנהיגייה של החסידות בכל הדורות.

עמנואל אטקס הוא פרופסור (אמריטוס) בחוג להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטה העברית בירושלים. בין ספריו: ר' ישראל סלנטר וראשיתה של תנועת המוסר (מאגנס, תשמ"ב); יחיד בדורו: הגאון מווילנה – דמות ודימוי (מרכז זלמן שזר, תשנ"ח); בעל השם: הבעש"ט – מאגיה, מיסטיקה, הנהגה (מרכז זלמן שזר, תש"ס).

0 01850000613 2
דאנאקורד 185-613
מחיר מומלץ: 116 ש"ח

על העטיפה:

תדיאוש פופיל, שמחת תורה (1889),
באדיבות המכון ההיסטורי היהודי, ורשה.
עיצוב העטיפה: תחיה רוזנטל, ירושלים